

Виявлення та моніторинг існуючих та потенційних викликів і загроз економічній безпеці України, своєчасне вжиття заходів щодо їх попередження та протидії – ключові завдання, які постають перед Українською державою та органами влади в нинішній нестабільний час.

Ці та інші проблеми обговорювалися 17 лютого 2022 р. на науково-методичному семінарі Центру економічних і соціальних досліджень «Трансформація викликів і загроз економічній безпеці держави», що відбувся у Національному інституті стратегічних досліджень.

Учасники семінару обговорили проблеми для економічної безпеки, пов'язані з: істотним посиленням геополітичної напруженості, кліматичних змін та дії інших неекономічних ризиків і загроз (кіберзагроз, екологічних, епідемічних, медичних, військових тощо); підвищенням цінової волатильності на основних товарних ринках, а також збільшенням дефіциту та недоступності важливих ресурсів (енергоносіїв, продовольства); посиленням нестабільності світової фінансової системи; розбалансуванням світової торгівлі та інвестиційних потоків; погіршенням функціонування логістичних ланцюгів та перебої поставок; нерівномірністю розвитку та впровадження цифрових трансформацій та технологічних новацій тощо.

Як зазначила завідувач відділу економічної стратегії Інституту к.е.н Я.Б.Базилюк, (презентація) загроза використання військової сили, так само як і шантаж з її використання, - однаково негативно впливають на економічний розвиток країни. В цьому контексті вакуум інструментів ідентифікації завдання економічних збитків, а також механізмів з їх компенсації обумовлює посилення впливу нового типу загроз економічній безпеці України.

Переосмислення потребують питання: 1) трансформації джерел загроз (оскільки в сучасних умовах вони походять більш ніж з одного джерела, мають складну та комплексну дію, а будь-який чинник економічного розвитку може бути перетворений на інструмент та джерело загроз); 2) посилення дії неекономічних чинників на економічну сферу суспільних відносин; посилення транскордонних загроз військового та гуманітарного характеру (міграція, торгівля людьми тощо).

Головний консультант відділу економічної стратегії д.е.н. Л.Г. Шемаєва наголосила на тому, що трансформація загроз відбувається відповідно до зміни умов та чинників, які впливають на їх формування. Це явище, втім, потребує переосмислення підходів.

Протягом останніх 10 років стан фінансової безпеки (при середньому значенні оцінки стану фінансової безпеки за цей період на рівні 42 відсотків від оптимального значення) оцінювався як незадовільний, причиною чого стали постійний дефіцит

державного бюджету та пов'язане з цим значне боргове навантаження, недостатній розвиток довгострокового інвестиційного кредитування економіки та фондового ринку. Внаслідок наявності структурних проблем фінансова система України виявилася неспроможною належним чином витримати виклики збройної агресії Російської Федерації та тимчасової окупації частини території України і на декілька років опинилася в кризовому стані.

Водночас, незважаючи на це, у Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, та сформованій на її основі Методиці оцінки стану економічної безпеки, проєкт якої ще не затверджений, фінансова безпека розглядається лише за допомогою шести індикаторів. При цьому, до переліку цих індикаторів включені лише ті, що наразі мають оптимальне значення, або близькі до цього. А індикатори, що можуть свідчити про загрози дефолту, значної девальвації та інфляції, індикатори фіскальної безпеки - виключено. Наприклад, загрозу боргової залежності та критичних обсягів державного зовнішнього і внутрішнього боргів – взагалі не включено до переліку загроз.

Проведення досліджень за широким колом фінансово-економічних показників, аналіз зовнішніх та внутрішніх чинників, що призводять до розгортання загроз через відповідні ланцюги забезпечать комплексність оцінок та реалізацію проактивного підходу до оцінки та прогнозування економічної безпеки держави.

Завідувач відділу секторальної економіки д.е.н. О.В. Собкевич звернула увагу на зміну парадигми загроз економічній безпеці – посилення дії неекономічних чинників на економічну сферу, зокрема, на реальний сектор економіки. Так, військово-політичні чинники проявляються суттєвими втратами у реальному секторі. Внаслідок окупації частини Донецької, Луганської областей та Криму вже втрачено значну частку промислового потенціалу. Аграрний сектор зазнав низку втрат, що в кінцевому підсумку негативно впливає на макроекономічні показники галузі та надходження до державного бюджету. Через агресію РФ транспортний сектор України втратив велику кількість інфраструктурних об'єктів та рухомого складу; цілісність транспортної мережі була порушена, а окремі вантажогенеруючі напрямки було відрізано від традиційних транспортних шляхів.

Беззаперечно важливим є дослідження впливу медичних чинників на реальний сектор економіки України. Світова пандемія коронавірусу поглибила глобальні процеси уповільнення економічної динаміки. За таких умов відкритість української економіки, її залежність від експорту та цін на сировину обумовили швидку негативну реакцію базових галузей економіки.

На окрему увагу заслуговують екологічні і кліматичні чинники впливу на функціонування реального сектору. Адже глобальна зміна клімату є однією з найгостріших проблем сьогодення. На кліматичному саміті ООН було укладено низку міждержавних домовленостей і власне нову Кліматичну угоду, в якій визначено поступову відмову від вугільної енергетики, зменшення викидів метану, припинення вирубки лісів, досягнення вуглецевої нейтральності. Доповідачем відмічено, що зобов'язання, взяті Україною, можуть бути реалізовані лише в комплексі з потужними заходами щодо трансформації економіки.

Заступник директора – керівник центру економічних та соціальних досліджень НІСД д.е.н. Я.А. Жаліло відзначив, що **економічна безпека України й надалі формуватиметься в умовах тривалої високої невизначеності із значними комплексними ризиками неекономічного характеру**. Насамперед – воєнної загрози. Тому її забезпечення потребуватиме гнучких нестандартизованих підходів.

Між тим, забезпечення економічної безпеки в Україні може потрапити в «управлінську пастку». Наразі воно інституціалізоване: 1) у відповідних нормативно-правових актах (в т.ч. Стратегія економічної безпеки), із фіксованими індикаторами та переліками загроз; 2) у залучених до забезпечення установах, кожна з яких діє в рамках власної функціональної заданості та на основі відповідних затверджених документів, які передбачають звітність; 3) в поширених усталених стандартних уявленнях аналітиків та науковців щодо ймовірних загроз, що може призводити до недооцінки системності сучасних ризиків та загроз.

Відтак дуже важливо усвідомлювати транзитивний характер сучасних загроз та вчасно ідентифікувати трансформації, які з ними відбуваються, що можливо у разі адекватної організації досліджень у сфері економічної безпеки та наявності можливості оперативного коригування відповідних управлінських документів.

Учасники семінару погодились, що подальша робота має спрямовуватися на забезпечення постійного моніторингу викликів та загроз, які можуть мати вплив на оцінку стану економічної безпеки України, з урахуванням нових викликів та загроз для України у 2022 – 2023 роках, зокрема: посилення економічної невизначеності внаслідок ескалації агресії з боку РФ; погіршення умов роботи національних підприємств (внаслідок посилення загроз зупинки та/або фізичного знищення підприємств, руйнування інфраструктури); порушення логістичних ланцюжків; значного прискорення темпів інфляції та зростання цін виробників; розбалансування фінансової системи; посилення кіберзагроз для економіки тощо.

Метою проактивної державної політики у сфері економічної безпеки є упередження розбалансування економіки, визначення основних викликів та загроз економічній безпеці держави, які мають враховуватись під час вироблення рішень економічної політики, та створення умов для забезпечення досягнення національних економічних інтересів.